

During the period under study, the most constant list of subjects for the passing of external independent evaluation was formed, with variations of a maximum of one subject. For all considered years, the Ukrainian language and literature remained compulsory for forming, and only in 2010 applicants could choose the history of Ukraine or mathematics, depending on the applicant's preferences.

The results of the territorial distribution of the indicators of the average indicator of the level of knowledge in all subjects showed a higher level of knowledge in the urbanized territories (in the regional center and cities of regional subordination). The highest value is typical for the regional center - the city of Dnepropetrovsk (now Dnepr), the average indicator of the students' level of knowledge of each year under study exceeded 150 points. In all other cities of regional subordination, a value close to 150 points was observed. In rural areas, the average value of external assessment varies between 139 and 152 points. The highest rates are observed in Shirokovskiy, Pavlograd, Nikopol districts, which border on large cities. The lowest testing results were recorded in Yuryevsky, Sofievsky districts. This distribution of results can be explained by the fact that the level of knowledge in rural schools is much lower than in urban schools.

Keywords: external independent evaluation, educational institution, testing, number of participants in external independent evaluation.

Надійшла 03.05.2017р.

УДК 39:911.3 (=161.2:1-87)

Андрій ЗУБИК

ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ ТА ЕТНОМОВНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНСЬКІЙ ДІАСПОРІ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ЗА ПЕРЕПИСАМИ НАСЕЛЕННЯ 2002 ТА 2010 РР.

У статті розглянуто та проаналізовано причини зменшення чисельності української діаспори в Росії у розрізі адміністративних одиниць середньої ланки. У ході дослідження встановлено, що на динаміку чисельності та асиміляційні процеси впливають близькість до України, наявність трудової міграції та етнічна специфіка регіону проживання. За результатами переписів складено карти розселення української діаспори.

Ключові слова: українська діаспора, розселення, асиміляція, етногеографічні та етномовні процеси, етнічна меншина.

Постановка проблеми. У Російській Федерації проживає найчисельніша українська діаспора у світі. Українська діаспора у цій країні почала формуватися ще до поч. ХХ ст., частина українців стали діаспорою внаслідок процесів державного розмежування у 20-их рр. ХХ ст. Після проголошення незалежності українська діаспора у Російській Федерації поповнюється українськими трудовими мігрантами. З огляду на анексію Криму, російську агресію на сході України актуальним завданням є налагодження зв'язків із українською діаспорою, надання їй всебічної допомоги. За неофіційними даними у країні проживає від п'яти до десяти мільйонів українців, в той час як переписи населення подають значно менші цифри. Безсумнівно, що значна частка українців асимілювалися внаслідок змішаних шлюбів, відсутності зв'язків з історичною батьківщиною та неможливості повноцінно організувати етнокulturне життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика української діаспори недостатньо репрезентована в науковій географічній літературі останніх років. Відсутнє комплексне дослідження української діаспори, в основному в наукових статтях актуальними є дослідження розселення українців у найбільших країнах їхнього розселення (Російська Федера-

ція, США, Канада, Казахстан) тощо. Іншою проблемою є використання науковцями застарілих даних щодо чисельності української діаспори. Зокрема, для встановлення чисельності українців на пострадянському просторі науковці досі використовують дані перепису населення 1989 р. Після 1989 р. у країнах колишнього СРСР проведено один-два переписи населення результати яких є у вільному доступі на web-сайтах національних служб статистики.

Серед найважливіших джерел інформації про українську діаспору можна назвати монографічні видання А. Ленчук-Павличко «Ukraine and Ukrainians throughout the World» [22], В. Кабузана «Украинцы в мире», В. Трощинського та А. Шевченка «Українці в світі» [20], С. Лазебника «Зарубіжні українці» [8], «Ukraine a Concise Encyclopedia», над якою працював В. Кубійович. В контексті дослідження української діаспори у Російській Федерації варто виокремити працю Ф. Заставного «Східна українська діаспора». У книзі висвітлюється історія еміграції з України і поселення українців у різних регіонах царської Росії та колишнього Радянського Союзу. На основі дореволюційних, міжвоєнних і повоєнних переписів населення, матеріалів про масові депортації українців за роки радянської вла-

ди подаються докладні відомості про розселення українців в усіх республіках, краях та областях колишньої Російської імперії, особлива увага приділяється формуванню української діаспори на історичних українських землях в Росії – Кубані, Слобожанщині тощо [9].

В цих дослідженнях розкриті політичні, соціально-економічні причини еміграції з України, подано демографічну характеристику українців, які проживають поза межами України, описано соціо- та демогеографічні процеси у середовищі української діаспори, проаналізовано зміни у етнічній території України. Загалом ці праці наводять дані переписів населення 1989 р. та оціночні дані першої половини 90-х рр. ХХ ст.

Інформаційною основою дослідження стали результати переписів населення 2002 та 2010 рр. Програма перепису населення Російської Федерації успадкувала ті ж етнокультурні критерії, які використовувалися при переписі населення 1989 р. Проте, через те, що перепис населення передбачає добровільність відповідей на запитання, частина населення через політичні, етнічні, мовні чи релігійні погляди не відповідає на окремі запитання переписного листа. Іншою причиною, яка впливає на об'єктивність результатів переписів населення, є фальсифікування результатів переписів з метою заниження/збільшення окремих показників. Незважаючи на ці обставини, переписи населення є одним із найважливіших джерел про етнічну чи етномовну ситуацію у країні чи окремому регіоні.

Метою статті є аналіз змін у чисельності та розселенні української діаспори, поширення української мови, як рідної у Російській Федерації, за переписами населення 2002 та 2010 рр. у розрізі адміністративних одиниць середньої ланки.

Виклад основного матеріалу. Після 1989 року у країні провели два переписи населення 2002 та 2010 рр., згідно результатів яких встановлено, що у Російській Федерації проживало 2942961 та 1927988 українців відповідно. В порівнянні з переписом населення 2002 р. зменшення чисельності українців становило 34,5%. Причинами зменшення чисельності українців за міжпереписний період 2002-2010 рр. є рееміграція на історичну батьківщину, природне зменшення чисельності та асиміляція.

Важливим чинником, який впливає на українську діаспору в країні, є внутрішня політика стосовно етнічних меншин. Російська Федерація використовує ту ж політику стосовно етнічних меншин, що і СРСР. У країні створе-

но видимість того, що дотримуються формальні права етнічних меншин, – створено республіки, округи та автономні області. Як і в СРСР основою такої політики є тотальна русифікація, як діаспор, так і автохтонного населення багатьох регіонів. Внутрішня геополітика країни спрямована на асиміляцію етнічних меншин. Стосовно української діаспори це втілюється в обмеженні її мовного та культурного розвитку, всіляко пропагується не престижність належності до української нації [6, с. 34]. Залишається констатувати, що, з анексією Криму та вторгненням російських військ до України, антиукраїнська істерія у Російській Федерації лише посилилась.

Українська діаспора в Російській Федерації головню проживає у містах, рівень урбанізації українців за результатами перепису населення 2010 р. становить 76,6%. Власне, якщо на рівні країни порівняно з переписом населення 2002 р. рівень урбанізації змінився на 0,1%, то на рівні федеральних округів ситуація зовсім інша. Зокрема зміна рівня урбанізації порівняно з переписом 2002 р. становила – 0,5% у Центральному, +0,28 – Північно-Західному, –0,3 – Приволзькому, +0,37 – Південному, +2,46 – Північно-Кавказькому, +0,84 – в Уральському, –3,02 – Сибірському та –0,77 – в Далекосхідному федеральних округах відповідно.

За результатами переписів населення 2002 і 2010 рр., вищий від середньоросійського показника рівень урбанізації українців у Центральному, Північно-Західному та Уральському федеральному округах – 79,16, 84 та 86,53% відповідно, за результатами перепису населення 2010 р. Високий рівень урбанізації українців у Центральному та Північно-Західному федеральному округах можна пояснити великими осередками українців у Москві та Санкт-Петербурзі.

Вища від середньоросійського частка міського населення зафіксована в таких адміністративних одиницях Російської Федерації:

- Володимирській (79,19%),
- Іванівській (81,22%), Ярославській (79,92%) областях Центрального федерального округу;
- Республіці Комі (85,99), Калінінградській (82,01%), Мурманській (90,15%) областях Північно-Західного федерального округу;
- Астраханській області (80,6%) Південного федерального округу;
- Республіках Дагестан (82,46%), Кабардино-Балкарії, Північній Осетії-Аланії (82,74%) Північно-Кавказького федерального округу;
- Республіках Татарстан (91,46%), Удмур-

тія (82,77%), Чувашія (84,34%), Пермському краю (80,02%), Нижегородській (80,31%), Самарській (83,34%) та Ульяновській (78,18%) областях Приволзького федерального округу;

– Свердловській (85,08), Тюменській (90,30%) та Челябінській (79,79%) областях Уральського федерального округу;

– Республіках Бурятія (81,59), Тува (85,60%), Хакасія (77,63%), Забайкальському (79,88%) та Красноярському (82,28%) краях, Іркутській (82,71%), Кемеровській (87,64%), Новосибірській (78,06%) областях Сибірського федерального округу;

– Республіці Саха (Якутія) (94,78%), Камчатському краї (79,02%), Магаданській (95,83%), Сахалінській (77,31%) областях та Чукотському автономному округу (87,91%) Далекосхідного федерального округу.

У Москві та Санкт-Петербурзі за результатами перепису населення 2002 року проживало 254 тис. українців (2,4% від всього населення міста) та понад 87 тис. українців (1,9% від всього населення міста) відповідно [6, с.177]. У населенні Російської Федерації за результатами перепису населення 2002 р. частка української діаспори становила 1,94%, у 2010 – 1,36%. За чисельністю це третій етнос після росіян (79,8%) та татар (3,8%). У розрізі адміністративних одиниць середньої ланки вищі абсолютні та відносні показники зменшення чисельності української діаспори зафіксовані на сході країни [21].

Найменше скоротилася чисельність української діаспори у Єврейській автономній області, Республіці Татарстан, Ленінградській, Московській, Вологодській, Тюменській, Липецькій областях, Ямало-Ненецькому та Ханти-Мансійському автономних округах та м. Санкт-Петербург. Причинами такої відносно меншої зміни є:

– сприятливіша вікова структура, пов'язана із постійною трудовою міграцією українців, що передбачає збереження зв'язку із співгромадянами (Тюменська область, Ямало-Ненецький та Ханти-Мансійський автономний округи, Ленінградська область та Санкт-Петербург);

– відмінність у культурі та релігії представників національних утворень, що ускладнює процеси етнічної асиміляції (Республіка Татарстан);

– вищий рівень етнічної свідомості, діяльність українських інституцій та організацій у великих адміністративних центрах (Москва та Санкт-Петербург).

За 2002–2010 рр. найсуттєвіше чисельність українців зменшилась у Чукотському

автономному округу, Республіках Дагестан, Інгусетія, Чечня, Камчатському, Красноярському та Приморському краях, Амурській, Магаданській та Сахалінській областях. Відносні зміни становили від 66,2% (Чукотський автономний округ) до 44,4% (Сахалінська обл.), порівняно з переписом населення 2002 р. Загалом причини полягають у:

– суворих природно-кліматичних умовах, що призводить до внутрішньої міграції українців;

– нестабільній геополітичній ситуації та збройних конфліктах (Дагестан, Чечня та Інгусетія);

– зміні поколінь (Північнокавказький федеральний округ, Красноярський, Хабаровський та Забайкальський краї, Магаданська та Іркутська області та Республіка Комі) (рис. 1).

У розрізі федеральних округів за міжпереписний період 2002–2010 рр. відбулися незначні зміни в розселенні українців у Південному, Північно-Західному, Північнокавказькому та Приволзькому федеральних округах. У Центральному та Уральському федеральних округах вона збільшилась передусім через українську трудову міграцію. Зменшення у Сибірському та Далекосхідному федеральних округах є наслідком асиміляції (табл. 1) [21].

За переписом населення 2002 р., у Центральному федеральному округу країни зосереджувалася найбільша частка українців (26%, 756 087 осіб). Це пояснюється тим, що частина Білгородської, Брянської, Воронежської, Курської областей є українськими етнічними територіями. Московська область та м. Москва традиційно приймають українських трудових мігрантів.

Потоки українських трудових мігрантів спрямовані до м. Санкт-Петербург. Республіка Комі була місцем розташування таборів, куди відправляли “ворогів народу”, тому тут проживає значна кількість українців, які після звільнення тут залишилися. У Мурманській області українці здебільшого працюють на риболовецькому та торговельному флотах, велика частка військовослужбовців та їх сімей, спеціалістів, які працюють на об'єктах гірничодобувної та хімічної промисловості, переважають мігранти останніх десятиліть [7, с. 100–101].

Місцем проживання значної частини українців є Уральський федеральний округ: велика кількість українців проживає у Свердловській, Тюменській, Челябінській областях. У Тюменській області є місця видобутку нафти та газу, туди з часів Радянського Союзу скеровували спеціалістів з України. Українська діас-

пора на Уралі почала формуватися ще з кінця XVIII ст., поволі зростала упродовж першої половини XIX ст. і на початку XX ст. Українці заселяли сільськогосподарські території, одночасно з тим розвивалося промислове виробництво, що вимагало залучення робочої сили з

інших територій, у тому числі з України. Урал виконував роль «стартового майданчика» на шляху до освоєння Сибіру і Далекого Сходу як основний район формування груп переселенців [7, с. 80].

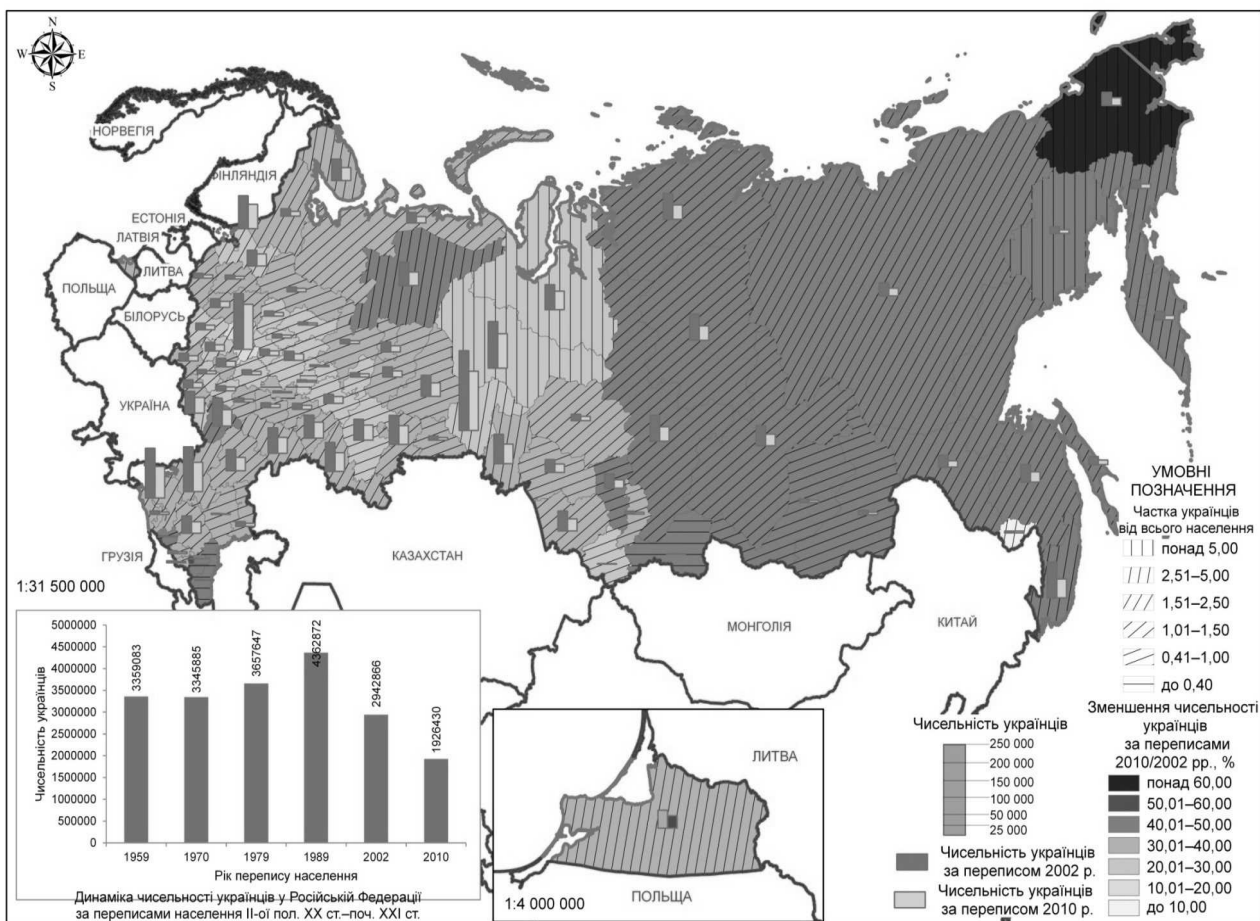

Рис. 1. Зміни в чисельності, частка українців від усього населення в розрізі адміністративних одиниць за переписами 2002 р. і 2010 р.

Таблиця 1

Абсолютні та відносні зміни в чисельності українців у розрізі федеральних округів Російської Федерації за переписами населення 2002 та 2010 рр.

Федеральний округ	Чисельність українців за переписами населення		Частка українців від всього українського населення країни		Зміна чисельності українців у порівнянні з 2002 р., осіб	Відносні зміни у чисельності українців у порівнянні з 2002 р., %
	2002 р.	2010 р.	2002 р.	2010 р.		
Далекосхідний	282029	154944	4,21	2,46	-127085	-45,06
Південний	330742	212674	2,37	1,54	-118068	-35,70
Північно-Західний	377456	254239	2,70	1,87	-123217	-32,64
Північнокавказький	65880	40494	0,74	0,45	-25386	-38,53
Приволзький	402320	272385	1,29	0,91	-129935	-32,30
Сибірський	373265	226860	1,86	1,18	-146405	-39,22
Уральський	355087	249915	2,87	2,07	-105172	-29,62
Центральний	756087	514919	1,99	1,34	-241168	-31,90
Росія	2942876	1927988	2,03	1,35	-1016436	-34,54

Сибірський федеральний округ є місцем проживання чисельної української діаспори. Передусім це Республіка Алтай, Алтайсь-

кий край, Красноярський край, Іркутська, Омська області. Тут зосереджувалася система таборів, згодом тут проводилися т. зв. «оргна-

бори» з метою господарського освоєння Сибіру.

У Далекосхідному федеральному окрузі значна кількість українців сконцентрована у Приморському краю. Наприкінці 70-х – поч. 80-их рр. XIX ст. переселенські потоки помітно зросли. Сюди скеровували селян з метою сільськогосподарського освоєння цих територій. Переселяючись на Далекий Схід, українці принесли туди українську мову, культуру, народні звичаї [6, с. 163; 7, с. 91–92].

Перепис населення 2002 р. зафіксував у Краснодарському краї лише 131,8 тис. українців. Сьогодні здебільшого це іммігранти з України повоєнного періоду. Нащадки українців Кубані переважно позиціонують себе як росіяни. Понад 17 тис. жителів Краснодарського краю ідентифікували себе у 2002 р. як коза-

ки. Деякі відгалуження козацьких організацій виявляють симпатії до України, хоча є намагання скерувати їх в антиукраїнському напрямі.

Регіонами компактного проживання українців стали Магаданська, Мурманська, Тюменська області, Республіка Комі, Ханті-Мансійський, Ямало-Ненецький, Таймирський, Чукотський автономні округи, де частка українців становить понад 6%. У Камчатській, Омській, Амурській областях, Приморському та Хабаровському краях, у Республіці Саха (Якутія) частка українців становить від 3,6% до 5,8%. У європейській частині країни, окрім північних територій, досить значною є частка українців в Калінінградській (4,9%), Білгородській (3,8%) та Оренбурзькій (3,5%) областях (див. рис. 2–3) [6, с. 177, 21].

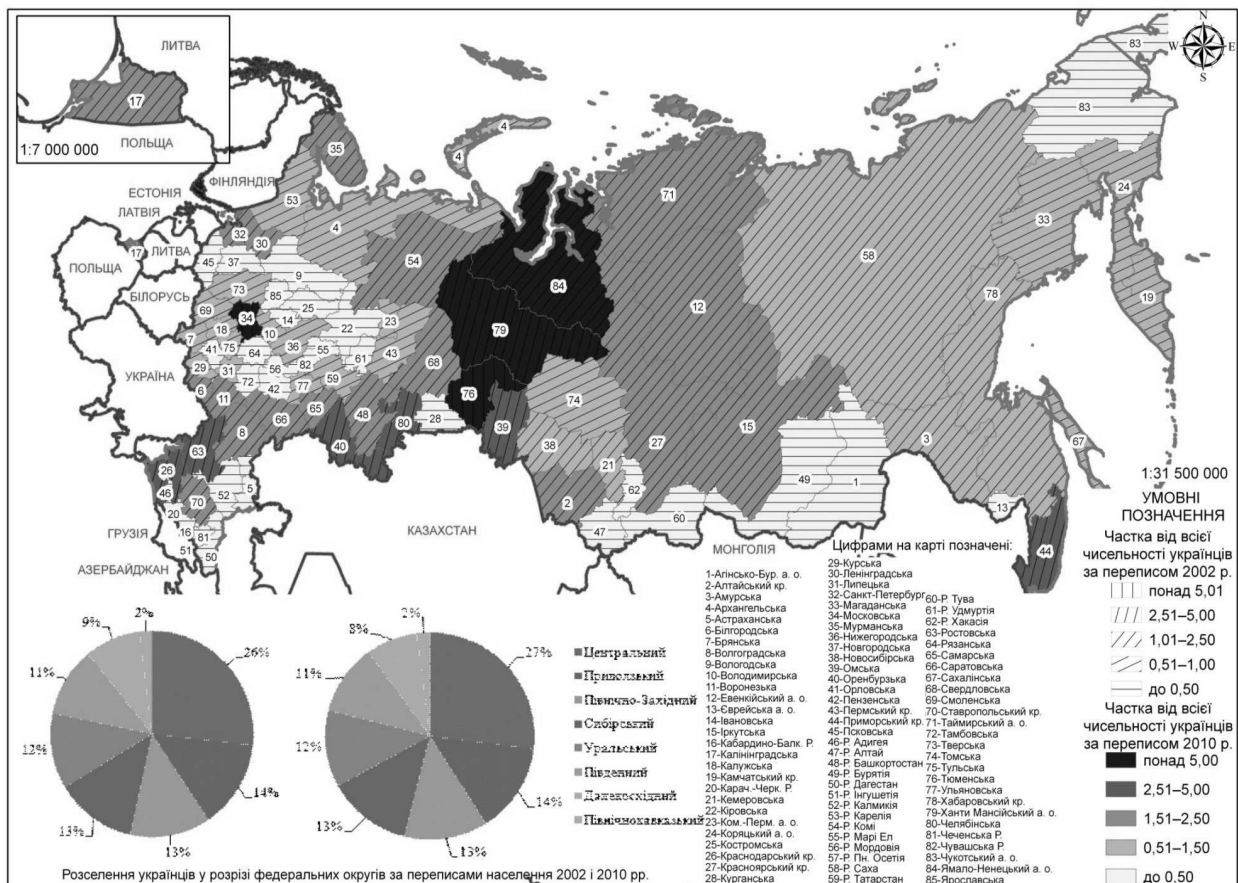

Рис. 2. Частка від усієї чисельності українців в розрізі адміністративних одиниць за переписами населення 2002 р. і 2010 р. [21].

За результатами переписів населення 2002 та 2010 рр. можна виділити основні ареали проживання української діаспори в Російській Федерації. Найбільше українців проживає в Тюменській області та м. Москва – 8,16 та 7,99% від усієї чисельності українців у країні. Значні українські осередки є у Московській області (6,20), Краснодарському краї (4,34), Ростовській області (4,04), м. Санкт-Петербург (3,34), Омській (2,69) та Челябінській об-

ластях (2,60), Приморському краї (2,59), Оренбурзькій (2,57), Воронежській (2,23), Самарській (2,19), Саратовській (2,18) і Білгородській областях (2,17%) та Республіці Башкортостан (2,07), сумарно тут проживає 44,52% від усієї чисельності українців. За переписом населення 2010 р. адміністративні одиниці можна згрупувати за чисельністю українців для просторової характеристики населення (табл. 2).

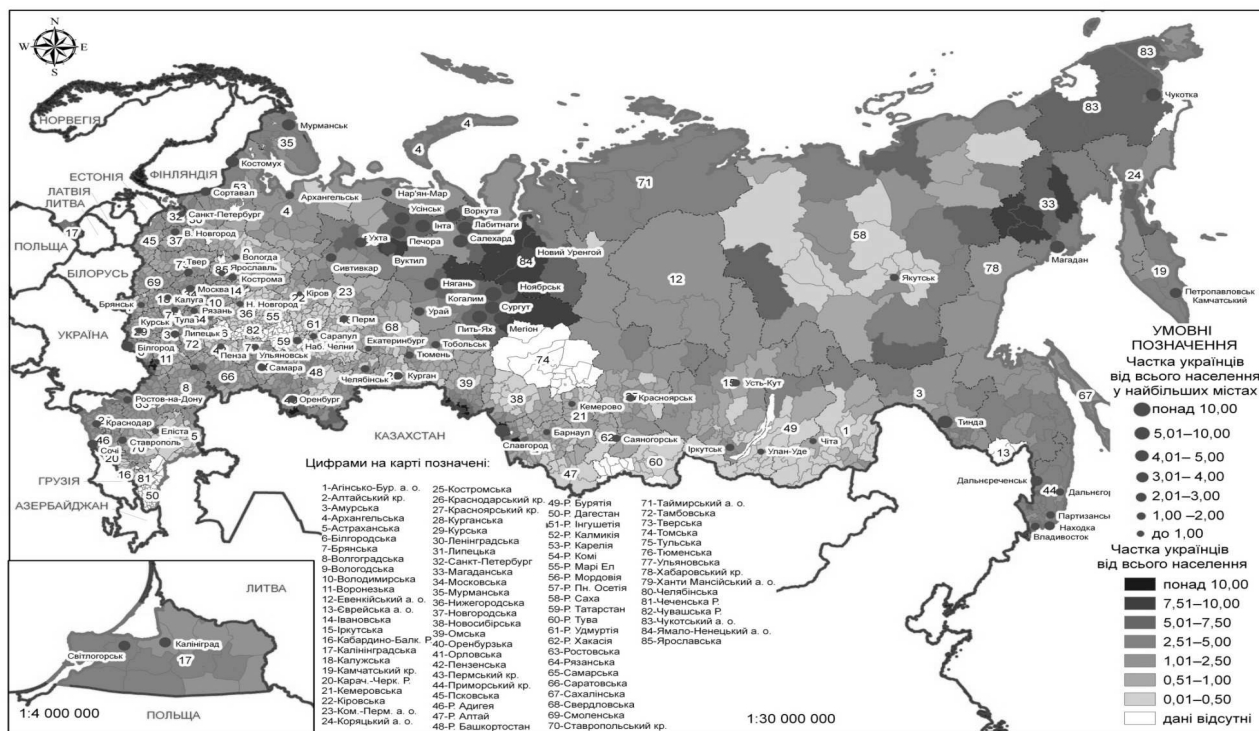

Рис. 3. Частка українців від усього населення у розрізі районів Російської Федерації за переписом населення 2010 р. [21].

Таблиця 2

Розподіл адміністративних одиниць Російської Федерації за чисельністю українців у розрізі федеральних округів за переписом населення 2010 р.

	до 10 тис.	10–20 тис.	20–40 тис.	40–50 тис.	50 тис. і більше
Центральний	7	7	–	2	2
Північно-Західний	3	2	4	–	1
Приволзький	5	4	1	3	–
Південний	3	–	1	–	2
Північнокавказький	6	–	1	–	–
Сибірський	3	1	5	1	1
Уральський	2	–	1	1	3
Далекосхідний	5	3	2	–	–
Усього	34	17	15	7	9

Середня чисельність українців у адміністративній одиниці за переписом населення 2002 р. становила 38 197 осіб, у 2010 р. – 25 233 осіб. За результатами цього ж перепису у 22 адміністративних одиницях чисельність українців була понад 50 тис. осіб, у 2010 р. їх було вісім – Краснодарський край, Санкт-Петербург, Москва, Ростовська, Омська, Тюменська, Челябінська та Московська області.

Найвищу частку українців у населенні зафіксовано в Ямало-Ненецькому автономному окрузі, де в 2002 р. українці становили 13% від усього населення. Якщо в окремих адміністративних одиницях частка українців у населенні вища, ніж в середньому по країні, то в більшості – нижча.

Наприклад, у Центральному федеральному окрузі, за результатами перепису населення

2010 р., частка українців в населенні коливалася від 0,7% (Тамбовська область) до 2,7% (Білгородська область), у Північно-Західному – від 0,7% (Вологодська область) до 4,3% (Мурманська область), у Південному – 0,5% (Республіка Калмїкїя) до 1,8% (Ростовська область), у Північно-Кавказькому від 0,03% (Чеченська Республіка) до 1,1% (Ставропольський край), у Приволзькому – від 0,4 (Чувашська Республіка) до 2,4 (Оренбурзька область), у Уральському – від 0,4 (Республіка Мордовія) до 9,4% (Ямало-Ненецький автономний округ), Сибірському – 0,6 (Республіка Бурятія) до 2,6% (Омська область), у Далекосхідному – від 0,2 (Республіка Тува) до 6,3% (Магаданська область). Показово, що максимальну частку українці становили в тих адміністративних одиницях, території яких частко-

во є українськими етнічними землями (Білгородська, Ростовська області, Ставропольський край), місця заслання українців (Омська, Магаданська області) та території, куди відправляли на роботу українських спеціалістів (Ямало-Ненецький автономний округ, Мурманська область) (рис. 2–3).

Автохтонне українське населення проживає в Білгородській, Брянській, Воронежській, Курській та Ростовських областях, Краснодарському та Ставропольському краях. За 2002–2010 рр. чисельність українців на цих територіях зменшилась (табл. 3) [13–19].

Таблиця 3

Абсолютні та відносні зміни в чисельності українців у областях, що включають українські етнічні землі в Російській Федерації, за переписами населення 2002 та 2010 рр.

Адміністративна одиниця	Рік перепису		Зміна частки у населенні, %	Зміни в абсолютній чисельності українців	Зміни у відносній чисельності, %
	2002	2010			
Брянська обл.	20214	13769	-0,4	-6445	-31,9
Курська обл.	20920	13643	-0,5	-7277	-34,8
Ставропольський край	45872	30373	-0,6	-15499	-33,8
Білгородська обл.	57846	41914	-1,1	-15932	-27,5
Воронезька обл.	73716	43054	-1,3	-30662	-41,6
Ростовська обл.	118486	77802	-0,9	-40684	-34,3
Краснодарський край	131774	83746	-1,0	-48028	-36,5

У цих адміністративних одиницях проживало 15,93% (2002 р.) та 15,8% (2010 р.) від усієї чисельності української діаспори у країні. Українці переважно проживають в містах, за винятком Воронежської області, де понад половина населення проживає у селах. Частка українців, які проживають у містах, є нижчою від середнього показника по країні – 76,55 (2010 р.).

Якщо за міжпереписний період 2002–2010 рр. чисельність українців у Російській Федерації зменшилась на 34,5%, то у Краснодарському краї, Воронежській та Курській областях вона була більшою від середнього показника по країні – 36,5, 41,6 та 34,8% відповідно. Загалом частка українців від усього населення в розрізі районів відповідає загальним тенденціям по країні, частка українців не перевищує 3%. Вища частка українців зафіксована у прикордонних з Україною районах.

У Білгородській області найвища частка українців зафіксована у Ровенському (6,9%), Білгородському (4,8%), Грайворонському (4,4%), Шебекінському (3,6%), Червонояржуському (3,1%), Борисовському (3,1%) районах, м. Шебекіно (3,5%) та Білгород (3,4). У розрізі районів Воронежської області встановлено, що українці компактно проживають в Ольховатському, Россошанському, Підгоренському та Кантемирівському районах, де українці становлять 32,13, 12,90, 9,25 та 5,59% від усього населення. Незначна частка українців проживає в Курській області, у розрізі районів вища частка українців зафіксована в Глушківському (3,05%), Коренівському (2,25%) та Суджанському (1,66%) районах. Частка

українців у розрізі районів Краснодарського та Ставропольського країв не перевищує 3% від усього населення, що свідчить про значні асиміляційні процеси (рис. 4). Загалом на українських етнічних територіях відбувається зменшення чисельності українців, темпи якого відповідають загальноросійським тенденціям.

Перепис населення 2002 р. реєстрував володіння респондентом російською та іншими мовами. За результатами перепису населення 2002 р. українською мовою володіли 1 815 610 українців, що становить 61,7% від всього загалу українців. Українська є рідною мовою для 23,8% українців, російську, як рідну, вказали 75% українців. У Північнокавказькому (31,34%), Уральському (28,83%) та Центральному (27%) федеральних округах частка українців з рідною українською мовою вища від середнього показника по країні [21].

У розрізі федеральних округів частка українців з рідною українською мовою коливалася від 15,1% (Сахалінська обл.) до 25% (Республіка Саха (Якутія) у Далекосхідному; для Північно-Західного федерального округу – від 17% (Республіка Комі) до 29,5% (Вологодська обл.); для Південного – 20,9% (Краснодарський край) до 46,8% (Республіка Калмикія); у Північнокавказькому – від 28% (Ставропольський край) до 48,4% (Карачаєво-Черкеська Республіка); Приволзькому – від 23% (Республіка Башкортостан) до 40,5% (Республіка Мордовія); Сибірському – від 10,2% (Омська обл.) до 27,8% (Забайкальський край); Уральському – від 14,4% (Челябінська обл.) до 37,9% (Ямало-Ненецький автономний округ); у Центральному – від 10,9% (Воронезька обл.)

до 37,7% (м. Москва) (рис. 5) [21].

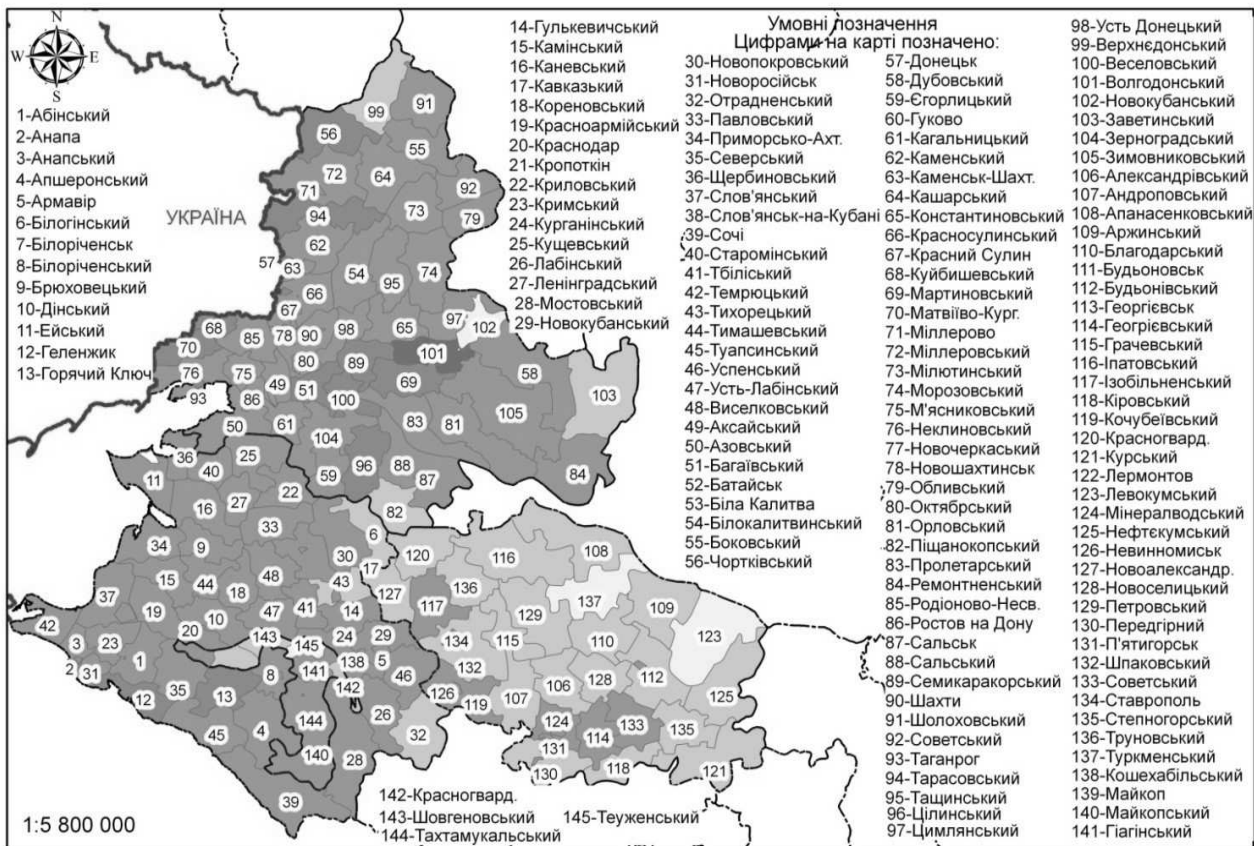
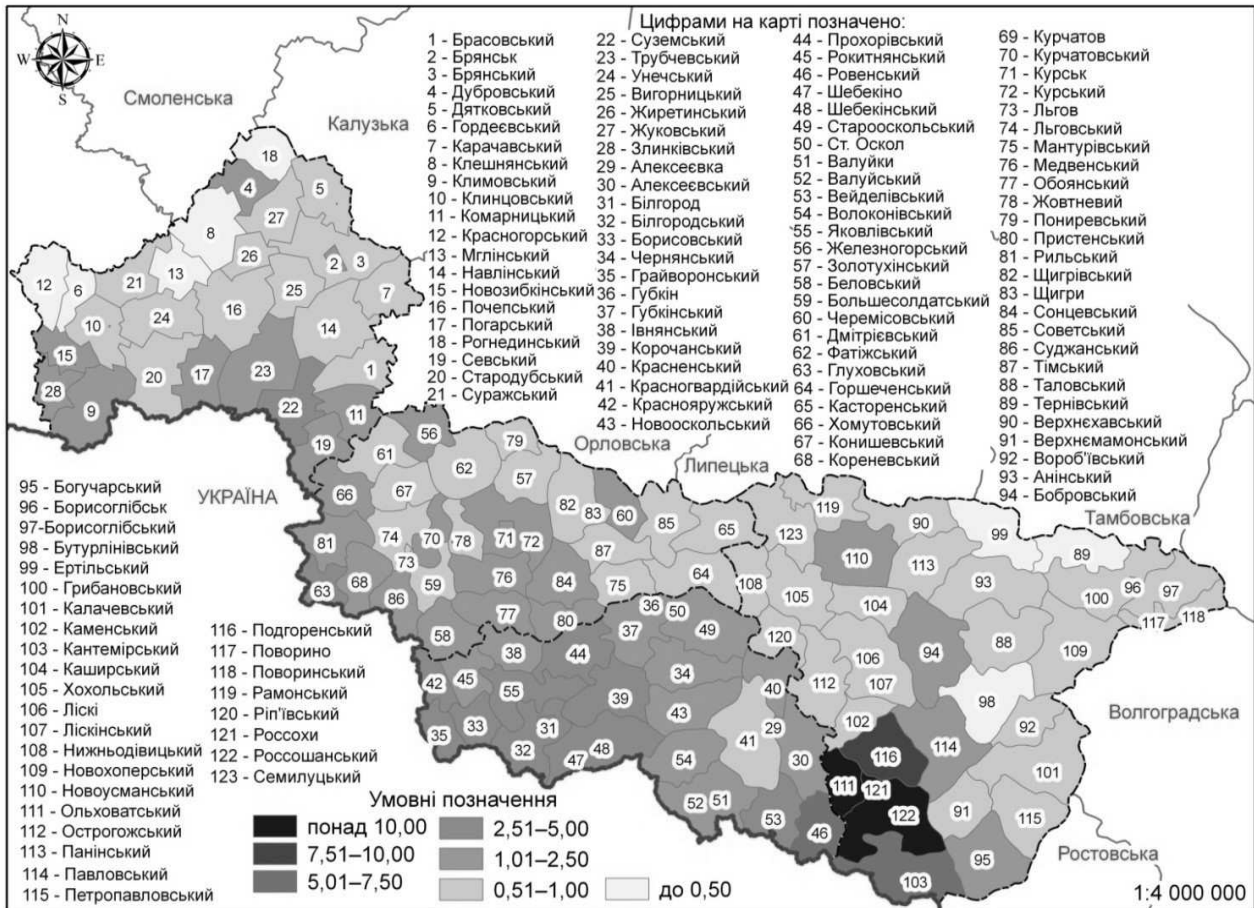

Рис. 4. Розселення українців на українських етнічних землях у складі Російської Федерації за переписом населення 2010 р. [15-19].

У більшості адміністративних одиниць Російської Федерації частка українців з рідною українською мовою становить 20–30%. До 20% українців, які вказали українську як рідну, проживає у 18 адміністративних одиницях, 30–

50% українців – у 15. Понад третина українців, які вказали українську рідною мовою, мешкає в Центральному федеральному окрузі, дещо менше в Уральському та Північно-Західному федеральних округах – 16 та 13% відповідно.

Рис. 5. Етномовна відповідність українців у розрізі адміністративних одиниць Російської Федерації за переписом населення 2010 р. [21].

Висновки. Наступний перепис населення в Російській Федерації може показати значне зменшення чисельності української діаспори. Це пов'язано із загостренням політичних стосунків між Російською Федерацією та Україною. Українці, які проживають у країні, через політичну ситуацію під час перепису населення не вказуватимуть українську національність. Може стати жорсткішою етнічна політика стосовно українців, яка реалізуватиметься в ускладненні умов праці для українських трудових мігрантів, обмеженні діяльності українських товариств та організацій. У Далекосхідному та Сибірському федеральних округах може відбутися зменшення частки українців через значну віддаленість від України, асиміляційні процеси, що ведуть до втрати національної ідентичності.

Реалізація європейського вектору може спричинити послаблення зв'язку з історичною

батьківщиною української діаспори в Російській Федерації. Загалом українці в країні зберігають власну етнічну самосвідомість та протистоять асиміляційним процесам. Через змішані україно-російські шлюби, наявність трудових мігрантів, які працюють як в Україні, так і в Російській Федерації, здійснюється обмін інформацією та матеріальними ресурсами. Незавершеність організаційного становлення громад, високий рівень дисперсії, слабкий фінансово-економічний стан, внутрішні непорозуміння, роз'єднаність української діаспори, відсутність політики української держави, спрямованої на збереження національної ідентичності українця в Російській Федерації як основи для реалізації спільних для України та українства пострадянського простору стратегічних планів, у майбутньому ускладнює, якщо не унеможливує розвиток української діаспори у Російській Федерації.

Література:

1. Бабу́та, М. Н. Украинские этнолокальные группы в Восточной Европе (конец XIX–XX вв.) [Текст] / М. Н. Бабу́та // Известия Томского политехнического университета. – 2012. – №6. – С. 214–217.
2. Боечко, В. Кордини України: історична перспектива та сучасний стан [Текст] / В. Боечко, О. Ганжа, Б. Захарчук. – К., 1994. – 173 с.
3. Винниченко, І. І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис [Текст] / І. І. Винниченко. – Житомир: Льонок, 1992. – 112 с.
4. Винниченко, І. І. Закордонне українство [Текст] / І. І. Винниченко // Культурні зв'язки Донеччини з українським зарубіжжям (матеріали науково-практичної конференції, м. Донецьк, 17 грудня 2004 р.). – Донецьк. – 110 с. – С. 8–14.
5. Гольцов, А. Г. Внутрішня етнічна геополітика в сучасній Російській Федерації [Текст] / А. Г. Гольцов // Наук. пр. МАУП. – К.: “Вид. дім “Персонал”. – 2012. – Вип. 3 (34). – С. 33–38.
6. Дністрянський, М. С. Етногеографія України [Текст] / М. С. Дністрянський. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
7. Западнюк, С. О. Міграції населення України: передумови, динаміка та наслідки розвитку [Текст] / С. О. Западнюк. – К., 2011. – 240 с.
8. Зарубіжні українці [Текст] / за ред. С. Ю. Лазебника, Л. О. Лещенка, Ю. І. Макара та ін. – К.: “Україна”, 1991. – 352 с.
9. Заставний, Ф. Д. Східна українська діаспора [Текст] / Ф. Д. Заставний. – Львів: Світ, 1992. – 176 с.
10. Зубик, А. І. Етногеографічні процеси в середовищі українців Росії [Текст] / А. І. Зубик // Географія та туризм: наук. зб. / Ред. кол.: Я. Б. Олійник (відп. ред.) та ін. – К.: Альфа-Пік, 2014. – Вип. 27. – С. 199–209.
11. Лагутов, Ю. Українці в Росії та росіяни в Україні: особливості національного розвитку в контексті етнополітики держав проживання [Текст] / Ю. Лагутов, А. Попок // Українські варіанти. – 1998. – № 3–4. – С. 53–63.
12. Мазука, П. Українська діаспора в Росії: актуальні проблеми збереження національної ідентичності [Текст] / П. Мазука // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4 (5). – С. 91–102.
13. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Белгородской области. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://belg.gks.ru>.
14. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Брянской области. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bryansk.gks.ru>.
15. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Воронежской области. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voronezhstat.gks.ru>.
16. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Краснодарскому краю. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://krsdstat.gks.ru>.
17. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Курской области. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kurskstat.gks.ru>.
18. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Ростовской области. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rostov.gks.ru>.
19. Территориальный орган Федеральной службы государственной статистики по Ставропольскому краю. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stavstat.gks.ru>.
20. Трошинський, В. П. Українці в світі [Текст] / В. П. Трошинський, А. А. Шевченко. – К.: Альтернативи, 1999. – 352 с.
21. Федеральная служба государственной статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.perepis-2010.ru>.
22. Lencyk-Pawliczko, A. Ukraine and Ukrainians throughout the World: a Demographic and Sociological Guide to the Homeland and Its Diaspora [Text] / A. Lencyk-Pawliczko // University of Toronto Press, 1994. – 509 p.

References:

1. Babuta, M. N. Ukrainskie etnolokal'nye gruppy v Vostochnoy Evrope (konets KhIKh–KhKh vv.) [Tekst] / M. N. Babuta // Izvestiya Tomskogo politekhnicheskogo universiteta. – 2012. – №6. – S. 214–217.
2. Boyechko, V. Kordony Ukrayiny: istorychna perspektyva ta suchasnyy stan [Tekst] / V. Boyechko, O. Hanzha, B. Zakharchuk. – K., 1994. – 173 s.
3. Vynnychenko, I. I. Ukrayintsi v derzhavakh kolyshn'oho SRSR: istoryko-heohrafichnyy narys [Tekst] / I. I. Vynnychenko. – Zhytomyr: L'onok, 1992. – 112 s.
4. Vynnychenko, I. I. Zakordonne ukrayinstvo [Tekst] / I. I. Vynnychenko // Kul'turni zv'yazky Donechchyny z ukrayins'kym zarubizhzhym (materialy naukovy-praktychnoyi konferentsiyi, m. Donets'k, 17 hrudnya 2004 r.). – Donets'k. – 110 s. – S. 8–14.
5. Hol'tsov, A. H. Vnutrishnya etnichna heopolytika v suchasnyy Rosiys'kiy Federatsiyi [Tekst] / A. H. Hol'tsov // Nauk. pr. MAUP. – K.: “Vyd. dim “Personal”. – 2012. – Vyp. 3 (34). – S. 33–38.
6. Dnistrians'kyu, M. S. Etnoheohrafiya Ukrayiny [Tekst] / M. S. Dnistrians'kyu. – L'viv: Vydavnychy tsestr LNU imeni Ivana Franka, 2008. – 232 s.
7. Zapadnyuk, S. O. Mihratsiyi naseleennya Ukrayiny: peredumovy, dynamika ta naslidky rozvytku [Tekst] / S. O. Zapadnyuk. – K., 2011. – 240 s.
8. Zarubizhni ukrayintsi [Tekst] / za red. S. Yu. Lazebnyka, L. O. Leshchenka, Yu. I. Makara ta in. – K.: “Ukrayina”, 1991. – 352 s.
9. Zastavnyy, F. D. Skhidna ukrayins'ka diaspora [Tekst] / F. D. Zastavnyy. – L'viv: Svit, 1992. – 176 s.
10. Zubyk, A. I. Etnoheohrafichni protsesy v seredovyschchi ukrayintsi v Rosiyi [Tekst] / A. I. Zubyk // Heohrafiya ta turyzm: nauk. zb. / Red. kol.: Ya. B. Oliynyk (vidp. red.) ta in. – K.: Al'fa-Pik, 2014. – Vyp. 27. – S. 199–209.
11. Lahutov, Yu. Ukrayintsi v Rosiyi ta rosiyany v Ukrayini: osoblyvosti natsional'noho rozvytku v konteksti etnopolityky derzhav prozhyvannya [Tekst] / Yu. Lahutov, A. Popok // Ukrayins'ki varianty. – 1998. – # 3–4. – S. 53–63.
12. Mazuka, P. Ukrayins'ka diaspora v Rosiyi: aktual'ni problemy zberezhennya natsional'noyi identychnosti [Tekst] / P. Mazuka // Stratehichni priorytety. – 2007. – #4 (5). – С. 91–102.
13. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Belgorodskoy oblasti. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://belg.gks.ru>.

14. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Bryanskoy oblasti. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://bryansk.gks.ru>.
15. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Voronezhskoy oblasti. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://voronezhstat.gks.ru>.
16. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Krasnodarskomu krayu. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://krsdstat.gks.ru>.
17. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Kurskoy oblasti. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://kurskstat.gks.ru>.
18. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Rostovskoy oblasti. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://rostov.gks.ru>.
19. Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Stavropol'skomu krayu. – [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://stavstat.gks.ru>.
20. Troshchyns'kyy, V. P. Ukrayintsi v sviti [Tekst] / V. P. Troshchyns'kyy, A. A. Shevchenko. – K.: Al'ternatyvy, 1999. – 352 s.
21. Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki [Elektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.perepis-2010.ru>.
22. Lencyk-Pawliczko, A. Ukraine and Ukrainians throughout the World: a Demographic and Sociological Guide to the Homeland and Its Diaspora [Text] / A. Lencyk-Pawliczko // University of Toronto Press, 1994. – 509 p.

Аннотация:

А. И. Зубык. ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ И ЭТНОЯЗЫКОВЫЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНСКОЙ ДИАСПОРЕ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ ЗА ПЕРЕПИСЯМИ НАСЕЛЕНИЯ 2002 И 2010 ГГ.

Общественно-географические исследования украинской диаспоры актуальная задача для современной украинской географии. Украинская диаспора в России – наибольшая среди остальных украинских диаспор в мире. Обе страны объединяют не только границы, но и историческое прошлое. Украинская диаспора в стране третья по численности после русских и татар. За период между переписями населения 2002–2010 гг. в стране «исчезло» более 1 млн. украинцев. Несмотря на естественное сокращение численности, главной причиной уменьшения является ассимиляция.

В статье рассмотрены и проанализированы причины уменьшения численности украинской диаспоры в Российской Федерации в разрезе единиц среднего звена. Выделены административные единицы, где за период между переписями населения 2002–2010 гг. наиболее и наименее уменьшилась численность украинской диаспоры.

Информационной основой исследования стали результаты переписей населения 2002 и 2010 гг. Данные о численности и расселении украинцев получено через обработку таких этнокультурных критериев переписи населения, как «национальность» и «родной язык».

В ходе исследования установлено, что на динамику численности и ассимиляционные процессы влияют близость к Украине, наличие украинской трудовой миграции и этническая специфика региона, где проживает украинская диаспора. По типу поселений украинская диаспора урбанизированная, что ускоряет процессы этнической ассимиляции и влияет на интеграцию украинской диаспоры в среду титульного этноса. По результатам переписей населения составлено авторские карты расселения украинской диаспоры в Российской Федерации в разрезе административных единиц среднего и нижнего звена. Особое внимание уделено картографированию расселения украинцев на украинских этнических территориях в составе Российской Федерации.

Ключевые слова: украинская диаспора, ассимиляция, этническое меньшинство, расселение, этногеографические и этноязыковые процессы.

Abstract:

A. I. Zubyk. DYNAMICS OF NUMBER AND ETHNOLINGUISTIC PROCESSES OF UKRAINIAN DIASPORA IN RUSSIAN FEDERATION ON THE RESULTS CENSUSES OF POPULATION 2002 AND 2010 YEARS.

Social and geographical research of Ukrainian diaspora is an urgent task for modern Ukrainian geography. Ukrainian diaspora in the Russian Federation is the largest in the world. Both countries are united not only borders, but common history. Part of the Ukrainians in Russia Federation became diaspora as result of the processes delimitation state borders in the twentieth century. Ukrainian diaspora in the country is the third largest ethnic group after the Russians and Tatars. During the period between censuses of population 2002-2010 in country “disappeared” more than 1 million Ukrainians. Despite the natural reduction number of Ukrainians the main reason for downsizing is assimilation. An important factor that affects the Ukrainian diaspora in the country, there is an internal policy on ethnic minorities.

The article discusses and analyzes the reasons for reducing the number of Ukrainian diaspora in Russian Federation in terms of administrative units of middle range. Highlighted administrative units where number of Ukrainians decreased the most and least.

The information basis of the study based on the results of census 2002 and 2010 years, data on the number of Ukrainians and obtained through the study of ethno-cultural criteria of census such as “nationality” and “native language”.

The study found that population dynamics, assimilation processes, proximity to Ukraine, the presence of Ukrainian labor migration and ethnic specifics of the region where live a Ukrainian diaspora affecting to number of Ukrainians. Ukrainian diaspora are urbanized, which speeds up the process of ethnic assimilation and integration of

Ukrainians in the title ethnos. As a result of census maps had drawn maps of settlement Ukrainian diaspora in Russia in terms of administrative units of middle and lower level. Particular attention is paid to mapping settlement Ukrainians on Ukrainian ethnic territories in Russian Federation.

The next census in the Russian Federation may show a significant decrease in the number of Ukrainian diaspora. Ukrainians living in the country because of the political situation during the census will point no Ukrainian nationality. It may be a tougher policy towards ethnic Ukrainian, which will be implemented in the complications of working conditions for Ukrainian labor migrants limit of Ukrainian companies and organizations. In the Far Eastern and Siberian federal districts can reduce the share of Ukrainian through a significant distance from the Ukraine, assimilation processes that lead to the loss of national identity.

Implementation of the European vector can cause weakening due to the historical homeland of the Ukrainian diaspora in Russia. Ukrainian general store in the country's own ethnic identity and resist assimilation processes. After Ukraine-Russian mixed marriages, the presence of migrant workers who work in Ukraine and in the Russian Federation, the exchange of information and material resources. Incomplete organizational formation of communities, high dispersion, weak financial and economic conditions, internal confusion, disunity Ukrainian Diaspora, lack of Ukrainian state policy aimed at preserving the national identity of Ukrainian in the Russian Federation as a basis for joint Ukraine and Ukrainians post-Soviet strategic plans in the future makes it difficult if not impossible to develop Ukrainian diaspora in Russia.

Key words: Ukrainian diaspora, assimilation, ethnic minority, ethogeographical and ethnolinguistic processes.

Надійшла 26.01.2017р.

УДК 911.3 : 32

Тарас КОЗАК

ГЕОГРАФІЯ ВПЛИВУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НА ФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОЇ ВЛАДИ І САМОВРЯДУВАННЯ

Окреслено вагоме значення впливу політичних партій на територіально-політичну структуру суспільства. В загальноукраїнському розрізі проаналізовано склади обласних, міських рад обласних центрів, а також вибори мерів обласних центрів та великих міст опираючись на результати місцевих виборів 2015 року. Геопросторовий аналіз партійно-політичної системи України здійснено з урахуванням критеріїв територіально-політичної цілісності, етнографічних відмінностей, можливостей поширення регіонального чи етнічного сепаратизму. Виявлено територіальні тренди щодо складу органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: вибори, географія впливу, політична партія, партійно-політична система, місцева влада, самоврядування, політична взаємодія.

Постановка проблеми. Впродовж усієї еволюції українського державотворення і в сьогоденні надзвичайно актуальною є проблематика місцевого самоврядування. У листопаді 1996 року Україною було підписано Європейську хартію місцевого самоврядування. В документі зазначено право на самостійне вирішення питань громадами в межах Конституції і законів.

В контексті сучасних геополітичних викликів, а саме євроінтеграційних процесів, революцій, реформ, військового конфлікту, індикаторами й координаторами територіального розвитку повинні стати сильні партійні інституції. Великобританський експерт з проблем регіоналізму Б. Смоллі аргументує, що «органи місцевого самоврядування... є розташовані найближче до громадян... Ці органи відповідальні за реалізацію тих чи інших ініціатив після їхнього запровадження» [1]. Відтак саме вони у тісній взаємодії із політичними силами збалансують загальнонаціональні та регіональні інтереси суспільства, нівелюватимуть регіонально-політичні суперечності. Очевидно, що на локальному рівні закладаються основи суспільно-політичного становища, які

визначатимуть територіальну структуру держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження політичної сфери проводиться науковцями кількох дисциплін: політології, соціології, психології, історії, географії. Отже, такий аналіз має міждисциплінарний характер. Науковці-географи своїми працями значно розширюють понятійно-термінологічний апарат, інструментарій науки, теоретико-методологічне поле електоральних досліджень. Дану тематику з позицій геопросторового аналізу розглядали вітчизняні географи (С. Греков [2], М. Дністрянський [3], І. Косташук [4], О. Склярська [5], С. Трохимчук [6], О. Федунь [6], В. Шишацький [7], Б. Яценко [8]), а також іноземні (А. Гендзвілл [9], Т. Зарицький [10], М. Собчинський [11], Дж. Егню, П. Дж. Тейлор, Р. Джонстон, А. Мур та інші). Також у складі Українського географічного товариства активно функціонує комісія з регіональної політики (під керівництвом Я. Б. Олійника). Її дослідження спрямовані на удосконалення територіальної системи державного управління, формування державної регіональної політики. Водночас, можна констатувати той факт,